

Premik vprašalnega zaimka/vprašalnice

- Vežalna zveza CP je kraj nahajanja *k*-izrazov oziroma vprašalnic.
 - Na začetek stavka se *k*-izraz oz. vprašalnica premakne iz svoje argumentne pozicije.
 - ***k*-sled**: sled, ki ostane po premiku *k*-izraza na mestu, od koder se je premaknil.
- Kako vemo, da je vprašalnica res prišla od spodaj?

- **Udeleženske vloge**

Univerzalno načelo pravi, da ima vsak argument eno udeležensko vlogo in da mora biti vsaka udeleženska vloga podeljena natančno enemu argumentu. Če predpostavimo, da se udeleženske vloge lahko podeljuje le lokalno (se pravi, da jih jedro besedne zveze lahko podeliti le svojemu dopolnilu ali določilo direktno), potem je zelo očitno, da v vprašalnih stavkih *k*-zveze izvirajo iz glagolske zveze.

- (1) *Kdo je (*Janez) prišel?*
- (2) *Kam je Janez prišel (*domov)?*
- (3) *Koga je Janez videl (*Petra)?*
- (4) *O kom je Meta napisala knjigo (*o Titu).*

Še očitneje je to pri dvostavnih vprašanjih. Podeljevanje udeleženskih vlog se vsekakor ne more zgoditi preko stavčne meje. To vidimo po stavkih v (5).

- (5) **Peter je povedal Janez Meti, da je tekel po cesti.*
**Janez je Meti povedal Petri, da je Stane dal knjigo.*

Če torej obstajajo vprašanja, kjer se vprašalnica na začetku povedi nanaša na manjkajoči argument podrednega stavka, potem ji udeleženska vloga nikakor ni morala biti podeljena direktno na mesto, kjer se nahaja. Ker takšna vprašanja obstajajo, se je vprašalnica očitno na začetek povedi premaknila iz spodnjega stavka, v katerem je pridobila udeležensko vlogo.

- (6) *Kam je Peter rekel Meti, da je Stane vrgel televizor?*

Bolj intuitivno, brez vprašalnice je odvisni stavek v (7) neslovničen, četudi so odvisni stavki načeloma sprejemljivi v obliki, v kakršni se nahajajo ob glavnem stavku.

- (7) *Katero knjigo je Peter rekel, da bi Marko rad dobil za rojstni dan?*
- (8) **Bi Marko rad dobil za rojstni dan.*

- **Rodilnik zanikanja**

Tožilniški predmeti pridobijo rodilnik, če se v istem stavku nahaja nikalnica. Sodeč po primerih v (9), zanikanje ne vpliva na tožilniški predmet v drugem stavku. Če je nikalnica v podrednem stavku je v nadrednem stavku rodilnik še vedno nemogoč, in enako, če je nikalnica v nadrednem stavku, je rodilnik v podrednem enako nemogoč. Nikalnica torej nima vpliva preko vezniške zveze.

- (9) *Peter ni prepričal Mete^{??} Meto, da je Vid videl Ano/*Ane.*
*Peter je prepričal Meto/*Mete, da Vid ni videl Ane^{??} Ano.*

Ker se rodilnik zanikanja počasi izgublja, se v vseh primerih, kjer je mogoč rodilnik, zdi do neke mere sprejemljiv tudi tožilnik (zato ^{??}), še vedno pa je v stavkih brez nikalnice rodilnik povsem nemogoč. Ob predpostavki, da je vpliv zanikanja nujno vezan na isti stavek, lahko preverimo našo teorijo, da se vprašalnica dvigne iz mesta, kjer pridobi udeležensko vlogo. Če je to res, bo namreč nikalnica v podrednem stavku zahtevala od vprašalnice, vezane na ta stavek, da je v rodilniku, vprašalnica iz glavnega stavka pa bo seveda lahko le v tožilniku. Ob zanikanju v glavnem stavku, bi morali dobiti ravno obraten rezultat, vendar nikalnica prepreči dolge vprašalne premike, o čemer bomo več povedali v nadaljevanju. Vprašalnica je torej tekom razvoja stavka morala biti znotraj

podrednega stavka, kjer je bila v dosegu nikalnice. Vprašajčke pri 'kaj' v (10) lahko razumemo podobno kot vprašajčke v (9).

- (10) Česa(/^{??}kaj) je Janez povedal, da Peter ni kupil?
- (11) Česa/*Kaj Janez ni kupil?
- (12) Kaj je Rožle videl in česa ni videl pred seboj?

▪ Rekonstrukcija / navezovalni testi

Izvorni položaj skladijskih elementov smo preverjali tudi z navezovalnimi testi. Načelo A pravi, da morajo biti Povratno osebni in povratno svojilni zaimki koindeksirani z in s-poveljevani s strani primernege dosegljivega osebk. Če ima vprašalnica povratno svojilni zaimek, ki je navezan na osebek tega stavka, pomeni, da se je ta vprašalnica na neki točki razvoja stavka nahajala pod osebkom. Tak primer ni težko skonstruirati. Primer (13) lahko pojasnimo le z globinsko zgradbo, na kateri se vprašalnica nahaja znotraj glagolske zveze in je s-poveljevana s strani osebk.

- (13) *Katero sliko svoje_i hiše je Črt_i obesil na jelko?
Katerega svojega_i Prijatelja je Peter_i videl na Travniku v Gorici?*

Enak test lahko naredimo tudi z uporabo načela C, ki pravi, da imena ne smejo biti navezana. Ker ime znotraj vprašalne zveze, na svojem površinskem skladijskem mestu ni s-poveljevano, je neslovničnost mogoče razložiti le s predpostavko, da je na neki zgodnejši stopnji razvoja stavka, vprašalna zveza bila globlje v stavku, kjer jo je lahko s-poveljeval osebek.

- (14) **Katero zgodbo o Kekčevih_i junaštvih on_i ni hotel več poslušati?
Katero Petrovega_i Prijatelja je on_i videl na Travniku v Gorici?

▪ lebdeči kvantifikatorji

Kvantifikator *vse* in samostalnik *otroke* imata v vse treh spodnjih primerih (15-17) enak sklon, spol in število, zaradi česar sklepamo, da gre na globinski zgradbi za skupen sestavnik samostalnika in kvantifikatorja. Kvantifikator *vse* je načeloma tako ali tako vedno del samostalniške zveze, v našem primeru *vse otroke*. Kakor je razvidno iz (15-17) se lahko pojavlja tudi drugje v stavku kot samostalnik *otroke*. Predpostavljamo, da je razlika med (15), (16) in (17) torej le na površinski zgradbi. Na globinski zgradbi sta v vseh treh primerih besedi *vse* in *otroke* sestavnik, tekem razvoja stavka se samostalnik *otroke* samostojno prestavi na višje mesto v stavku, medtem ko kvantifikator *vse* ostane na prejšnjem mestu skupnega sestavnika.

- (15) *Vse otroke sem videl skakati po sobi.*
- (16) *Otroke sem vse videl skakati po sobi.*
- (17) *Otroke sem videl vse skakati po sobi.*

Kar velja za samostalniško zvezo *vse otroke*, velja tudi za zveze kvantifikatorja in zaimka, recimo *vse njih*. Lebdeče kvantifikatorje lahko uporabimo za ugotavljanje osnovnega položaja samostalniške zveze. Kjer se na površinski zgradbi nahaja kvantifikator, se je na neki prejšnji stopnji razvoja stavka nahajala celotna samostalniška zveza.

1. *Vse njih sem že enkrat premagal.*
2. *Njih sem vse že enkrat premagal.*
3. *Njih sem že enkrat vse premagal.*

Sedaj lahko pogledamo še obnašanje lebdečih kvantifikatorjev v zvezah z vprašalnico *kdo vse?*

- (18) *Kdo vse je prišel domov?*
- (19) *Kdo je vse prišel domov?*
- (20) *??Kdo je prišel vse domov?*
 4. *Koga vse je Peter povabil na večerjo?*
 5. *Koga je vse Peter povabil na večerjo?*
 6. *Koga je Peter vse povabil na večerjo?*

7. ?(*)Koga je Peter povabil vse na večerjo?

- (21) *Koga vse je Marta povedala, da je Peter mislil, da je Zinka poljubila?*
 (22) *Koga je Marta povedala, da je Peter mislil, da je Zinka vse poljubila?*

Kakor je razvidno iz primerov (18-22), samostalniška zveza z vprašalnico tudi izvira iz notranjosti stavka. Primer (22) kaže na to, da je vprašalnica priplezala iz najbolj podrejenega stavka.

S podobno logiko je McCloskey (2000) pokazal, da se vprašalna zveza v primeru dolgih vprašalnih premikov premika skozi vezniško zvezo, saj se v ulsterski angleščini lebdeči kvantifikatorji lahko nahajajo tudi tik ob vezniku, kakor se vidi iz primera (23a). V slovenščini je taka konstrukcija nesprejemljiva, (23b).

- (23) a. *What did he say all (that) he wanted t?* (McCloskey 2000: str. 61, primer (8c))
 kaj je on rekel vse da on hoče
 „Kaj vse je rekel, da hoče?“
 b. **Kaj je Peter rekel, vse da Janez hoče?*

▪ **Posredni dokaz z drugimi jeziki**

Nekateri jeziki ne premikajo vprašalnih zvez na začetek stavka. Taka jezika sta recimo kitajščina in japonščina. Vprašalne zveze ostanejo na istem mestu v stavku, kjer se nahajajo tudi ustrezni argumenti v trdilnih stavkih.

- V teh jezikih se vprašanja tipično označujejo s posebnim morfemom v vezniški zvezi. V (24) in (25) se tako v vezniški zvezi pojavi 'ka', ki označuje, da je celotna poved vprašanje. Vprašanje sprašuje po nedoločnem zaimku.
- (24) Dare-ga hon-o katta ka?
 nekdo_{IMEN} knjiga_{TOŽ} kupil VPR
 „Kdo je kupil knjigo?“
- (25) John-ga nani-o katta ka?
 John_{IMEN} nekaj_{TOŽ} kupil VPR
 „Kaj je John kupil?“
- morfem *ka* je pomemben za interpretacijo, saj pove, kako obsežno je vprašanje. Enako funkcijo ima premik vprašalne zveze. Če pogledamo logično obliko, bomo videli, da se vprašalna zveza mora premakniti na začetek povedi, da poved lahko pravilno interpretiramo.
 - V goriških narečjih se precej posplošeno uporablja vprašalnica 'koga'. Stvar bi veljalo malo bolj podrobno raziskati (ideja za seminarsko nalogo?). Stvar je verjetno različna od ljubljanskim 'kuga', ki se uporablja predvsem v emfatični rabi (in je ravnotako stvar vredna raziskave).
- (26) *Koya si vidu?*
Koya je kupu Pepe? (s pomenom 'Kaj je Pepe kupil?')
- (27) *Kva 's kupu? / Kuga si kupu?*
*Kva se dugaja? / *Kuga se dugaja?*
- Dolgi premiki vprašalne zveze so sosledica kratkih premikov. Prvi premik iz lastnega argumentnega mesta do prve vezniške zveze, (drugi premik iz prve vezniške zveze do naslednje vezniške zveze itd.).
 - Najboljši dokaz za to so lebdeči kvantifikatorji v ulsterski angleščini. Posredni pa tudi delni premiki vprašalnice v slovenščini, kot naprimer v (28). Ali pa vprašanja v odvisnih stavkih, kot naprimer v (29).
- (28) *Kaj je Marija rekla, kaj da Peter misli, koga je Alenka poljubila?*

- (29) *Marija je vprašala, koga Peter misli, da je Alenka poljubila.*

Skladenjski otoki

Vprašalne zveze imajo tudi omejitve svojega premikanja. Tako je recimo poved (30) z vprašalnico, ki bi se premaknila iz mesta, označenega s t (t označuje sled, torej mesto, od koder se je vprašalnica premaknila), nespremeljiva, medtem ko je stavek (31) popolnoma sprejemljiv.

- (30) **S kom_i je Janez izrekel trditev, da je Meta hodila t_i?*
- (31) *S kom_i je Janez trdil, da je Meta hodila t_i?*
- Skladenjski sestavniki, ki ne dopuščajo premika vprašalnih zvez, so skladenjski otoki. Skladenjski otok na delu v (30) je *kompleksna samostalniška zveza*.
 - Teorija razlaga, da se vprašalna zveza lahko premakne le preko enega mejnega jedra.
 - i. Preko enega samega C ali N (jedro samostalniške zveze).
 - ii. Lahko se ustavi v določilu CP-ja, ne pa v določilu samostalniške zveze.
 - iii. Iz tega naj bi sledile vse omejitve.
 - Omenili bomo nekaj teh otokov:
 1. Omejitev kompleksnih samostalniških zvez – vprašalnica se ne more premakniti iz stavčnega dopolnila samostalnika. Primera (26) in (27)
 2. Omejitev vprašalnih stavkov – vprašalnica se ne more premakniti iz vprašalnega odvisnega stavka.
- (32) *S kom_i je Janez vedel, da Meta hodi t_i?*
- (33) **S kom_i je Janez vedel, kam Meta hodi t_i?*
3. Omejitev osebkovnih stavkov – vprašalnica se ne more premakniti iz notranjosti stavka na položaju stavčnega osebk.
- (34) **S kom_i se, da je Meta hodila t_i, sliši čudno?*
4. Omejitev zanikanih stavkov – vprašalnica se ne more premakniti preko nikalnice v glavnem stavku.
- (35) **Koga_i Peter ni rekel, da je Janez videl t_i v sobi?*
5. Omejitev prilepkov (adjunct islands) – vprašalnica se ne more premakniti iz notranjosti prislovnega ali oziralnega odvisnika.
- (36) **S kom_i je Janez začel študirati, ko je Meta še hodila t_i?*
- (37) **S kom_i se je Janez pogovarjal s punco, ki je hodila t_i?*

Otokov ne bomo skušali razložiti v najmanjše podrobnosti, saj je natančna opredelitev razlogov za obstoj otokov oz. vseh omejitev premikov še vedno predmet preučevanja. Vseeno pa se lahko malo poigramo s poskusom razlage zadnjega otoka (delno ga bomo združili enim drugim otokom). Oziralni odvisniki imajo za veznike besede, ki so zelo blizu vprašalnicam – *kjer, kamor, ko/kadar, kakor, od koder ...* (podobno je tudi v drugih jezikih, v angleških oziralnikih so vezniki vprašalnice: *where, when ...*). Ker imajo vezniki vprašalni morfem *k-* lahko predpostavimo, da so te slovnične besede sestavljene iz vprašalne komponente, ki se je premaknila iz osnovnega mesta v določilo vezniške zveze ter oziralne komponente *-r*, ki je verjetno jedro vezniške zveze. Čim imamo tudi v oziralnih odvisnikih vprašalni premik oz. zapolnjeno določilo vezniške zveze (Spec.CP), se zdi, da je omejitev prilepkov le bolj specifičen primer omejitve vprašalnih stavkov.

Primerjava med oziralnimi in vprašalnimi stavki

Premik vprašalne zveze najdemo tudi v oziralnih stavkih. Slovenščina pozna več vrst oziralnih stavkov, ki se razlikujejo po načinu tvorbe. Manj očitno ustvarjeni z vprašalnim premikom so oziralni stavki z nespremenljivim oziralnim zaimkom *ki*. Drugače velja za oziralne stavke z oziralnim zaimkom *kateri*. *Kateri* je *k*-beseda, ki se sklanja glede na jedro oziralnega stavka. Od kje

dobi oziralni veznik sklon? Kaj se zgodi z udeležensko vlogo v stavku?

- (38) *Knjiga, katero je Peter včeraj kupil __, je bila danes na razprodaji.*
- (39) *Knjiga, s katero se je Peter hvalil __, je bila danes na razprodaji.*
- (40) *Knjiga, kateri je Peter raztrgal platnice __, je danes razpadla.*

– Oziralne stavke lahko tvorimo tudi z veznikom 'ki' in naslonko na argumentnem mestu.

- (41) *Knjiga, ki jo je Peter včeraj kupil, je bila danes na razprodaji.*
- (42) *Knjiga, ki se je Peter z njo hvalil, je bila danes na razprodaji.*
- (43) *Knjiga, ki ji je Peter raztrgal platnice, je danes razpadla.*

Na ti dve vprašanji najlaže odgovorimo, če predpostavimo, da se oziralni veznik *kateri* dvigne iz notranjosti oziralnega stavka. Ker se dvigne do vezniške zveze (predpostavljamo, da se tam nahaja (konec koncev je „veznik“, četudi zelo verjetno ni jedro vezniške zveze)), je premik, ki ga opažamo, najverjetneje enak premiku vprašalne zveze. To lahko preverimo tudi z nekaj lastnostmi vprašalnih premikov.

- Premik vprašalne zveze je občutljiv na skladišne otoke.
 - Omejitev kompleksne samostalniške zveze

- (44) *Fant, s katerim je Peter trdil, da Metka hodi __, je debel.*
- (45) **Fant, s katerim je Peter izrekel trditev, da Metka hodi __, je debel.*
- (46) *Knjiga, ki je Meta trdila, da jo je Janez kupil, je tukaj.*
- (47) **Knjiga, ki je Meta izrekla trditev, da jo je Janez kupil, je tukaj.*
 - Omejitev vprašalnih stavkov
- (48) *Fant, s katerim je Peter vedel, da Metka hodi __, je tukaj.*
- (49) **Fant, s katerim je Peter vedel, kam Metka hodi __, je tukaj.*
 - Omejitev prilepkov
- (50) **Fant, s katerim je Peter bral knjigo, ko je Meta vstopila __, je debel.*

Premik v oziralnih stavkih enako kot vprašalni premik spoštuje enake omejitve in se zaključi v vezniški zvezi. Zaradi teh paralel lahko preprosto zaključimo, da premika vprašalnice v vprašalnih povedih in premik oziralnega zaimka v oziralnih odvisnikih vključujeta enake procese/premike.

– Premik vprašalnice na začetek povedi oziroma v določilo vezniške zveze ni edini premik, ki se zgodi v vprašalnih stavkih/povedih.

– Značilen za vprašanja je tudi premik jedra T (oz. I) v jedro vezniške zveze – C

– Ta premik je opazen tudi, ko ni vprašalnih besed. Recimo v sledečih DA/NE vprašanjih.

- (51) *Je Matija prišel?* (prim. *Matija je prišel.*)
- (52) *Bo riž dober?* (prim. *Riž bo dober.*)
- (53) *Misliš resno kupiti hišo v Podlaki?* (prim. *Resno mislim kupiti hišo.*)

– Premiku vprašalnice tipično sledi tudi premik jedra T v C.

- (54) *Kdaj je Matija prišel?* (prim. *Matija je prišel včeraj*)
- (55) *Kakšen bo riž?* (prim. *Riž bo dober.*)
- (56) *Kje misliš resno kupiti hišo?* Vsekakor boljše kot:

8. *??Kje resno misliš kupiti hišo?*

McCloskey, James. 2000. Quantifier Float and *Wh*-Movement in an Irish English. *Linguistic Inquiry* 31.1: 57-84.